

ביתו, וישב שם שלשה ימים ראשונים של השבוע ההוא. וזה היה בפעם הראשונה שבא ממצרים 4 אבל איני יודע, אם אז היה בקי ויודע בחכמה הזו הנפלאה שהשיג אחר כך.

והה"ר יונתן שאג"ש⁵ העיד לי, שבשנה הראשונה, קודם שהלכתי אני אצלו ללמוד עם מורי ז"ל, שהוליך את בנו הקטן שם, עם כל אנשי ביתו, ושם גילו את ראשו, כמנהג הידוע, ועשה שם יום משתה ושמחה.

גם העיד הה"ר אברהם הלוי, כי בשנה הנזכרת הלך גם הוא שם, והיה נוהג לומר בכל יום ויום בברכת תשכון וכו', נחם ה' אלוקינו את אבלי ציון וכו', וגם בהיותו שם אמר נחם ה' אלוקינו וכו'. ואחר שגמר העמידה, אמר לו מורי ז"ל, כי ראה בהקיץ את רשב"י ע"ה, עומד על קברו, ואמר לו, אמור לאיש הזה אברהם הלוי, כי למה אומר נחם ביום שמחתינו⁶, והנה לכן הוא יהיה בנחמה בקרוב, ולא יצא חדש ימים, עד שמת לו בן אחד, וקבל עליו תנחומין.

וכתבתי כל זה, להורות כי יש שורש במנהג הזה הנזכר. ובפרט, כי רשב"י ע"ה, הוא מחמשה תלמידיו הגדולים של רבי עקיבא, ולכן זמן שמחתו הוא ביום ל"ג בעומר, כפי מה שבאר לעיל⁷ ביום ל"ג לעומר. עד כאן לשונו.

מהדברים הללו מבואר שיום ל"ג בעומר הוא יום שמחתו של רבי שמעון בר יוחאי כיון שהוא היה מחמשת תלמידיו של רבי עקיבא שנשמכו אחרי פטירת תלמידי רבי עקיבא האחרים, וזה היה כנראה בל"ג בעומר, כמו ששמע בקטע הקודם שם, וזו הסיבה לשמחה ביום זה ולעליה על קברו. ובהמשך דברינו נאריך בטעם שמחתו של רשב"י.

האחרונים שכתבו שרבי שמעון בר יוחאי נפטר בלג בעומר

בתקופה מאוחרת יותר כמאה שנה ויותר אחרי פטירת רבי חיים ויטאל ובנו רבי שמואל, מצינו בכמה ספרים חשובים דבר שלא הודפס קודם לכן, שרבי שמעון בר יוחאי נפטר בלג בעומר, והוא יום ההילולא שלו, וזה הטעם לעליה לקברו ולשמחה ביום זה. אף שעובדה זו לא הוזכרה כלל בדברי חז"ל, ובספר הזהר שלפנינו, ואף לא בדברי הראשונים, ובדברי הפוסקים. וברצוננו לברר את מקור הדברים.

רבי יהונתן אייבשיץ בספרו יערות דבש (ח"ב דרוש יא) בהספד שנאמר באלטונא בשנת תקכב, לכאורה הוא הספר הראשון בו נאמר שרבי שמעון נפטר בל"ג בעומר, וח"ל (בד"ה וקאמר) "יום ל"ג בעומר הוא יום הילולא דרשב"י כי מת

⁴ בספר חזיונות בהוצאה החדשה [הוצאת שובי נפשי להרה"ג המ"ר ר' עזריאל מנצור] הוכיח בהערה 19 (מקור חיים) עמ' יב, שמעשה זה היה בשנת שכ"ח, לפני שעלה האר"י לצפת והתיישב בה בשנת ש"ל. וכמו שכתוב בסיפור המקביל בפרי עץ חיים (קכד ע"ב), ובספר החזיונות הראשון שהודפס בחז"ל ע"י ר' משה טרינקי, בשנת פטירת ר' חיים ויטאל - ה"שפ, ראה לשונו לקמן הערה 41) "אני ראיתי למורי ז"ל שהלך זה שמונה שנים עם אשתו ועם בני ביתו וכו'". ונכתב ע"י ר' חיים ויטאל בשנים של"ה-של"ו, ושמונה שנים קודם לכן היינו בשנת שכ"ח, ואתי שפיר שכתב שלא ידע אם האר"י היה בקי בחכמה הנפלאה, שהרי התחיל להשיגה בסוף שנות שהותו במצרים, (כמו שכתוב בספר חזיונות ח"ד סי' א, ובהקדמת מהר"ח לפרי עץ חיים. ואח"כ הגיע האר"י לצפת באמצע שנת ש"ל (כמו שכתוב בספר עץ חיים דף ה ע"ב, שבא מצרים שנתיים לפני פטירתו אנוס ע"פ הדיבור), ולמד עמו ר' חיים ויטאל בשנים של"א-של"ב, עד פטירת האר"י ז"ל, ובשנים הללו לא זיהו מתוך ידו, כמו שכתב בהקדמת שער ההקדמות דף ד ע"ד.

⁵ מחזותמים בשטר ההתקשרות בין תלמידי האר"י ז"ל. ובספר הגילגולים (פרק ס"ה דף פח ע"א) כתב ר' חיים ויטאל "הר"ר יונתן סג"ש משורש אהרן וחור". שמו הזכר מספר פעמים בפרי עץ חיים.

⁶ כפ' מודפס, וראה לקמן שהגירסא הנכונה היא "ביום שמועתיו".

⁷ כוונתו לקטע הקודם שם "ובבא יום ל"ג בעומר אז נתגלה קטנות בשם וכו' [מבאר שם ע"פ הקבלה] והנה אחר הקטנות בא שמן הגדלות וכו' ולכן סמך אחר כך רבי עקיבא את חמשה תלמידיו הגדולים וכו', ואלו נתקיימו בעולם והרביצו תורה ברבים. ובאופן ברור יותר נכתב בקטע מקביל בספר ארחות צדיקים לר' ר' חיים שלמה פירנאנדיס ד"אש [שהודפס בשנת תק"ל ומעותקים ממנו קטעים בשם ר' חיים ויטאל] "ובבא יום ל"ג לעומר אז סמך אחר כך רבי עקיבא את חמשת תלמידיו הגדולים", וכך נאמר גם להדיא בספר משנת חסידים וכדלקמן.

אז, והיה למעלה הילולא "הנערה באה אל המלך", וראוי לכל איש הירא וחרד לשום אל לבו יום ההוא לשוב בתשובה, כי זכות רשב"י מסייעת להבא לטהר, ולא לבלות זמן בעונותינו הרבים בהבלי עולם, אשר הוא לצדיק לצער". בעיין זה כתב החיד"א בברכי יוסף (תצג סק"ד), ובמורה באצבע אות רכ"ג, אבל בספריו מראית עין וטוב עין חזר בו וכתב שיום ל"ג בעומר אינו יום פטירת רשב"י. בבני יששכר (מאמרי חודש אייר מאמר ג אות ב) כתב שרשב"י נפטר בל"ג בעומר ומסתמא גם נולד ביום זה כי הקב"ה ממלא את שנות הצדיקים מיום ליום. גם רבי צדוק הכהן מלובלין כתב בפרי צדיק (ל"ג בעומר וסיום הש"ס – אחרי פרשת אמור, ובספר פוקד עקרים אות ו) שרשב"י נסתלק ביום זה, והוא יום ההילולא שלו, והאריך בביאור ענין זה.

וכ"כ הגרש"ז בעל התניא, (ספר תקסב עמ' תלא, ובסידור דא"ח שער הל"ג בעומר, ועוד). אף שבשו"ע שלו לא הזכיר שום קשר בין רשב"י לל"ג בעומר, וצ"ע. ובדברי נחמיה לתלמיד בעל התניא (או"ח לד אות ז סק"ז) נאמר "אך המופרסמות אינם צריכים ראיה שכבר נתפרסם בכל העולם מכמה דורות על הלולא דרשב"י בל"ג בעומר, ומסתמא יש מקור לזה בזהר או בכתבי האר"י ז"ל".

ורבי אברהם דאנציג כתב בחיי אדם (כלל קלא סעיף יא) "אמר לי הרב רבי שמעון מורה צדק דקהלתנו וכו' ל"ג בעומר הוא יום הלולא דרשב"י, ולכבודו נוהגין קצת שמחה". אך אין זה מוכיח שסובר שנפטר ביום זה, שהרי כתב לשון הילולא – שמחה, בלבד ולא כתב מה טעם השמחה, ואפשר לומר שהיא מטעם אחר, וכדלקמן.

בספר הילולא דרשב"י שחובר ע"י הרב המקובל ר' ישעיה אשר זליג מרגליות זצוק"ל (דבריו הועתקו בספר טעמי המנהגים) במהדורא האחרונה המודפסת היום כתב (עמוד פ סקל"ט) שרבינו עובדיה מברטנורא והשל"ה טוענים שרשב"י נפטר בל"ג בעומר. אך גלאו החוקרים ולא מצאו דבר זה בשל"ה וברע"ב. [אף במכתבו של רבינו עובדיה מברטנורא משנת רמט, הנוסח מקורי הוא "כח אייר", ומדבר שם על העליה לקבר שמואל הנביא ביום פטירתו] ובצדק לא הזכירו הר"ע מברטנורא והשל"ה בספר הילולא דרשב"י מהדורא הראשונה [שנת תש"א עמ' יב סק"א].

לאחר בירור וחקר רב נראה שהמקור המודפס הראשון הוא דברי ספר "חמדת ימים" שהודפס בשנת תצ"א וז"ל בחלק מועד (פרק ב ליל לג) "מצאתי כתוב בספר הקדמונים שיום ל"ג בעומר הוא יומא דאתפטר רשב"י ע"ה מן עלמא, ונוהגים לקבוע בליל זה לימוד ברזין דחכמתא דיליה ובאדרא זוטא, וששים ושמתים בהילולא דיליה, אשרי אנוש יעשה זאת". ספר זה חמדת ימים ידוע כספר שלמדו בו רבים מגדולי ישראל, אך היו רבים שערערו עליו וחשדהו בשבתאות, לא נכנס לפולמוס זה, אך ברור שקשה להתבסס על דבריו בדבר שאין לו מקור קדום אחר.

הגרסא המוטיעת בספר פרי עץ חיים

בספר פרי עץ חיים [שנערך ע"י מה"ר מאיר פאפרוש בעמח"ס אור הישר, ואור צדיקים, תלמיד תלמידו של ר' שמואל וויטאל] במהדורות המודפסות היום, (שער ספירת העומר פ"ז) מובא המעשה עם רבי אברהם הלוי תלמיד האר"י וסיים "נראה מכל זה שיש שורש ליציאה זו. והטעם שמת רשב"י ביום ל"ג בעומר, כי הוא מתלמידי רבי עקיבא הנ"ל, שמתו בספירת העומר הנ"ל".

גרסא זו בפרי עץ חיים אינה נכונה, שהרי לא יתכן לומר שרבי שמעון בר יוחאי נפטר בל"ג בעומר מפני שהיה מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימי הספירה שלא נהגו כבוד זה בזה, וכבר נתקשה כעין זה בשו"ת דברי נחמיה לתלמיד בעל התניא (א"ח לד אות ז), ומסקנתו שקטע זה בפרי עץ חיים הוא טעות סופר, ע"ש. והחיד"א קדם לו בזה בספרו האחרון [שחיבר כשנה לפני פטירתו] "מראית עין" (ליקוטים סי' ז אות ח) "מה שכתבתי בברכי יוסף שיש שכתבו שפטירת רבי שמעון בר יוחאי היתה בל"ג בעומר, כן כתב בפרי עץ חיים, אך כבר נודע שבנוסחאות כתבי האר"י היה ערבוב וטעויות סופר, והנוסחא האמיתית היא נוסחת ח' שערים שסידר מהר"ש ויטאל, ובשער הכוונות האריך, וכתב של"ג בעומר הוא יום שמחת רשב"י, ולא בא בפיו לומר שהוא פטירת רשב"י".

אף הבן איש חי בספרו בשו"ת רב פעלים (סי' יא) הסכים לדברי החיד"א, והוסיף "גם בספר פרי עץ חיים לא נזכר דבר זה בכל הדפוסים". ובאמת בדקנו ובמהדורא הראשונה של הפרי עץ חיים [קארעץ שנת תקמ"ב, שהודפסה כאמור ע"פ ר' נתן שפירא] יש גירסא שונה, "כי גם רשב"י היה מתלמידי רבי עקיבא והוא שמח בל"ג בעומר". ולא הוזכר שם שמת בל"ג בעומר. וכן מוכח במגן אברהם ובעטרת זקנים הנ"ל שהתבססו בדבריהם על ספר הכוונות שהוא ספר פרי עץ חיים, שהיה ספר הכוונות שהיה בכתב יד לפני רבותינו האחרונים במדינות אשכנז. שהרי הזכירו את המעשה הנ"ל עם רבי אברהם הלוי, ולא כתבו שמת רשב"י, ובהכרח שבגירסתם לא נאמר כן.

מה הביא לטעות במהדורות המודפסות של הפרי עץ חיים

הגיע לידינו כתב היד של הפרי עץ חיים שנכתב לפני שנת תעב, והיה בספריתו של הרב דוד אופנהיים, וממנו ניתן ללמוד מה מקור טעותם של הדפוסים המאוחרים של הפרי עץ חיים.

וכך נאמר שם בגירסת הסיפור הנ"ל "אמר לו לאיש הזה שלמה הוא אומר נחם ביום שמחת. וטעם שם/ רשב"י ביום ל"ג לעומר כי הוא מתלמידי רבי עקיבא שהוא שם/ ל"ג בעומר, וכו' ונראה מכל זה כי יש שורש בו".

ונראה שהמדפיסים או אחד המעתיקים של הפרי עץ חיים טעו וחשבו ופתחו את המילה שם/ – שמת רשב"י, ובאמת צריך לומר שמחת רשב"י.

גם בכת"ק (אוטוגרף) של ר' חיים ויטאל עצמו [שעותק שלו הגיע לידינו ואומת באופן ברור ככתב ידו, עם הערות בכת"י מבנו] שלא הודפס מעולם, הלשון כמעט זהה ללשון שער הכוונות [בשמונה שערים] שכתב בנו ר' שמואל ויטאל, שהבאנו לעיל. ולא הוזכר שם שמת רשב"י ביום זה, וכלל לא הוזכר שם הקטע "וטעם שמחת [שמת] רשב"י וכו'" שכתב בספר פרי עץ חיים.

הגרסא אמיתית בספר שער הכוונות בכת"ק של ר' שמואל ויטאל, מאומתת ע"י כתי"ק של אביו ר' חיים ויטאל

דבר מעניין נוסף שמתברר לראשונה ע"י כתי"י (אוטוגרף) של ר' שמואל ויטאל בשער הכוונות [שמונה שערים], שיש טעות בפענוח של כל המדפיסים של ספר שער הכוונות שלפי הכתי"י שלפנינו הנוסח הנכון הוא "אמר לו מורי [האר"י] ז"ל [לרבי אברהם], כי ראה בהקיץ את רשב"י ע"ה, עומד על קברו, ואמר לו, אמור אל האיש הזה אברהם הלוי, כי למה ^{הוא} ^{אומר} נחם ביום שמועתינו". ולא "ביום שמחתנו" כמו שמודפס לפנינו. וכך נכתב גם בכת"ק (אוטוגרף) של ר' חיים ויטאל.

הדפוס 1234567

קושית האחרונים על המנהג לשימוח ביום ל"ג בעומר אם הוא יום פטירת רשב"י

בראש הטוענים על מנהג השמחה ביום זה עמד החתם סופר שכתב (שו"ת יו"ד סי' רלג) "לקבוע מועד שלא נעשה בו נס ולא הוזכר בש"ס ופוסקים בשום מקום ורמז ורמיזה, רק מניעת הספד ותענית מנהגא הוא, וטעמיה גופא לא ידענא, וכו'. מ"מ לעשותו יום שמחה והדלקה ובמקום ידוע דוקא שיהיה תל תלפיות שהכל נפנים לשם לא ידעתי אם רשאים לעשות כן, והוא כעין מה שכתב מהרלב"ח (שו"ת סי' ג) במי שגדר לקבר שמואל הנביא, יעוין שם". ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורא ה סי' לט) תמה איך שמחים בהלולא דרשב"י הרי אדרבא ביום מות צדיק וחכם יש להתענות, כמו שעושים תענית בכל שנה ביום פטירת משה רבינו בז' באדר, ואף הוזהר שקרא ליום פטירת רשב"י "הילולא דרשב"י" ^{הדפוס 1234567} כוונתו של רשב"י ^{הוא} ^{יש} שמחה ביום זה כיון שהלך בו למנוחת עולמים, אבל אותנו עזב רשב"י לאנחה, ולמה צריך לשמח ביום הזה. והוסיף שבודאי בזמן מרן הב"י לא היו מניחים לעשות כן, וגם בימי האר"י נראה לו שהיו עושים על קברו רק לימוד ותפילות.

הדפוס 1234567

ישוב קושית האחרונים מה הטעם השמחה ביום פטירת רשב"י

מצינו ספרים המקבילים את הדעה הרווחת שרשב"י נפטר בל"ג בעומר ומיישבים את קושית השואל ומשיב והחתם סופר. בספר תקס"ד (עמ' קא) לבעל התניא נכתבה תשובה לכך ע"פ הקבלה, [ואין כאן המקום להביאה]. ורבי צדוק הכהן מלובלין בספרו פרי צדיק (ענין ל"ג בעומר וסיום הש"ס – אחרי פרשת אמור, ובספר פוקד עקרים אות ו) כתב שקבעו תענית ביום מיתת צדיקים דוקא בצדיקים שהיו משורש תורה שבכתב כמו ז' אדר יום פטירת משה רבינו, או בצדיקים שהיו הרוגי מלכות, שלא מתו על מטתן. אבל רבי שמעון בר יוחאי תלמיד רבי עקיבא (ראה גיטין סז ע"א) שהיה משורש תורה שבעל פה שמחים ביום ההסתלקות שלו, כיון שביום שנסתלק אז נקבעו הדברי תורה בלבב ישראל תלמידיו, כמו שמצינו במדרש. ומן הסתם נולד ר' שמעון בר יוחאי גם כן ביום זה, ולכן ביום זה שירדה נפש זה שהיה שורש תורה שבעל פה, צריך לשמח בו. ובכל שנה כשבא יום זה יכול כל אדם לזכות לפי כחו להשיג קביעת